

Warszawa, dnia 25 października 2016 r.

KMP.575.23.2016.JJ

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Domu Pomocy Społecznej „Zacisze” w Katowicach
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192 [dalej: OPCAT]) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 29-30.08.2016 r. do Domu Pomocy Społecznej „Zacisze” w Katowicach (zwanego dalej: DPS, Domem, placówką) udali się przedstawiciele Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej KMP) w składzie: dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji), Marcin Kusy, Rafał Kulas (prawnicy) oraz Michał Kleszcz – przedstawiciel Biura Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich w Katowicach (prawnik). W wizytacji wziął również udział dr med. Jerzy Foerster (specjalista chorób wewnętrznych, specjalista geriatrici) – ekspert zewnętrzny KMP (wyniki jego ekspertyzy zostały włączone w treść Raportu).

Działając jako Krajowy Mechanizm Prewencji, pracownicy Biura RPO sprawdzili na miejscu stan przestrzegania praw mieszkańców DPS ubezwłasnowolnionych oraz umieszczonych na mocy postanowienia sądu, dokonując oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z Krzysztofem Kołodziejem - dyrektorem placówki;
- dokonano oglądu Domu, w tym m.in.: pokoi mieszkańców, sanitariatów, świetlicy, sali terapii zajęciowej, jadalni;
- przeprowadzono rozmowy indywidualne z mieszkańcami w warunkach wyłączających obecność osób trzecich;

- poddano analizie wybraną dokumentację, dostępną na miejscu m.in.: raporty opiekunów, akta osobowe mieszkańców, zeszyt skarg i wniosków.

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali dyrektora Domu o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

W trakcie wizytacji sporządzono dokumentację fotograficzną.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano dokumenty oraz notatki związane z funkcjonowaniem placówki.

W przedmiocie zainteresowania przedstawiciele KMP każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie mieszkańców przez personel placówki, kwalifikacje personelu, prawo do informacji, prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym, prawo do ochrony zdrowia, prawo do praktyk religijnych, warunki bytowe, dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W niniejszym Raporcie opisano jedynie te obszary, które w ocenie przedstawiciele KMP wyróżniają placówkę na tle pozostałych oraz te, które wymagają poprawy. Raport zawiera także sygnalizowane problemy wymagające zmian o charakterze systemowym.

2. Charakterystyka placówki

Dom Pomocy Społecznej „Zacisze” w Katowicach jest jednostką budżetową podległą Prezydentowi Miasta Katowice. Placówka posiada zezwolenie na czas nieokreślony na prowadzenie Domu wydane przez Wojewodę Śląskiego (PS/II/9013/4/3/08).

Wizytowany DPS przeznaczony jest dla 98 osób w podeszłym wieku. W dniu wizytacji wszystkie miejsca były zajęte, w placówce przebywało 55 kobiet i 43 mężczyzn. Najstarsza osoba liczyła 105 lat, a najmłodsza 61 lat. W kolejce do DPS oczekuje 91 osób (stan na dzień 31. 07.2016). Są one kierowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Katowicach. W dniu wizytacji w domu przebywało 6 osób ubezwłasnowolnionych całkowicie, w tym 1 osoba umieszczona na mocy postanowienia sądu. Wobec innych 6 osób sprawy o ubezwłasnowolnienie pozostawały w toku.

3. Mocne strony i dobre praktyki

W ocenie przedstawiciele KMP za dobrą praktykę należy uznać świadczenie przez zatrudnionego w Domu radcę prawnego pomocy mieszkańcom w ich indywidualnych sprawach, wymagających wiedzy prawniczej. Dodatkowo mieszkańcy mogą korzystać z

punktu nieodpłatnej pomocy prawnej, który mieści się w budynku DPS. Pomoc prawna udzielana jest na podstawie ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. *o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej* (Dz. U. 2015, poz. 1255). Wizytujący zwrócili również uwagę na ciepły i pełen empatii stosunek personelu do mieszkańców, a także na wysoki poziom zapewnianej przez Dom opieki medycznej. Pozytywnie należy ocenić również dostosowanie Domu do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową.

Dużym komfortem dla mieszkańców jest ponadto fakt, że w DPS znajdują się pokoje 1-osobowe oraz 2-osobowe, a każdy z nich posiada balkon. Każdy z mieszkańców ma prawo otrzymać klucz do pokoju i zamykać go, o ile nie godzi to w bezpieczeństwo placówki. Umieszczanie w pokojach o małej pojemności niewątpliwie ułatwia dobór mieszkańców, którzy wzajemnie się tolerują. W praktyce może mieć to odzwierciedlenie w mniejszej liczbie konfliktów i oznak niezadowolenia wśród mieszkańców w związku z uciążliwościami przebywania w pokoju z dużą liczbą mieszkańców.

4. Problemy systemowe

4.1. Pełnienie przez pracownika Domu funkcji opiekuna prawnego

Wśród mieszkańców Domu znajduje się 6 osób ubezwłasnowolnionych całkowicie. W dwóch przypadkach opiekunami prawnymi ubezwłasnowolnionych mieszkańców są pracownicy DPS-u, zaś w pozostałych rodzina.

Pełnienie przez pracowników funkcji opiekunów prawnych osób ubezwłasnowolnionych budzi jednak wątpliwości przedstawicieli KMP. Problem ten ma charakter systemowy. Jednym z zadań opiekuna prawnego powinno być bowiem monitorowanie, czy podopieczny ma zapewnioną w placówce odpowiednią opiekę i nie przebywa w warunkach naruszających jego godność. Pracownicy dps mogą natomiast nie być obiektywni w ocenie oferty opiekuńczej domu. Ponadto pełnienie przez personel domów pomocy społecznej funkcji opiekunów prawnych wiąże się *de facto* z nakładaniem na nich dodatkowych obowiązków kosztem czasu wolnego lub prywatnego. Może to zatem prowadzić do braku odpowiedniej motywacji, by właściwie i rzetelnie wykonywali powierzone obowiązki.

Przedstawiciele KMP nie mieli uwag w wizytowanym Domu co do sposobu pełnienia funkcji opiekunów prawnych przez pracowników. Niemniej jednak, prewencyjnie zalecają

dyrektorowi Domu, aby dokonywał szczególnej kontroli pracy opiekunów prawnych i reagował w przypadkach niedopełnienia obowiązków lub nadużyć ze strony opiekuna.

4.2. Brak domów dla osób z problemem alkoholowym

Według informacji uzyskanych od personelu placówki, w DPS zdarzały się przypadki nadużywania alkoholu przez niektórych mieszkańców. Pracownicy starają się rozmawiać i namawiać osoby uzależnione do podjęcia leczenia. W dniu wizytacji jedna osoba uczęszczała na mitingi AA.

Rzecznik Praw Obywatelskich dostrzega również systemowy problem braku odpowiednich domów pomocy społecznej dla osób nadużywających alkoholu lub pijących ryzykownie. Osoby takie swoim zachowaniem dezorganizują bowiem życie domu, zakłócają porządek, powodują zaburzenie relacji interpersonalnych oraz eskalację konfliktów i napięcia, zaś przejawiana niekiedy agresja stanowi poważny problem dla innych mieszkańców i personelu.

Nowelizacja ustawy z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* doprowadziła do powołania nowego typu domu pomocy społecznej dla osób uzależnionych od alkoholu. W art. 59 ust. 6 i 7 ww. ustawy określono z kolei tryb kierowania do takiego domu i maksymalny czas pobytu w nim. Do chwili obecnej nie uchwalono jednak przepisów wykonawczych do ustawy, które precyzowałyby podstawowe kwestie związane z funkcjonowaniem tego typu placówek. Sprawa w dalszym ciągu pozostaje w kręgu zainteresowania Rzecznika Praw Obywatelskich.

5. Obszary wymagające poprawy

5.1. Dyscyplinowanie

Zastrzeżenia wizytujących wzbudził katalog konsekwencji wynikających z naruszenia zasad panujących w DPS, określony w Regulaminie Mieszkańców Domu Pomocy Społecznej „Zacisze” w Katowicach (zwanego dalej Regulaminem).

W § 7 Regulaminu znalazły się zapisy mówiące o tym, że w stosunku do mieszkańców, którzy w rażący sposób naruszają postanowienia Regulaminu, w szczególności nadużywających alkoholu, mogą zostać podjęte m.in. następujące działania w celu wyeliminowania takich zachowań: udzielenie upomnienia na piśmie z umieszczeniem w aktach mieszkańca, karne przeniesienie do innego pokoju o niższym standardzie. W dalszej

części jest mowa o tym, że „z uwagi na porządek i bezpieczeństwo współmieszkańców dopuszcza się ograniczenie zasady intymności przez: wejście do pokoju i zwrócenie uwagi w przypadku uporczywego nieprzestrzegania higieny osobistej i czystości pomieszczenia”.

Przedstawiciele KMP zdają sobie sprawę z tego, że w takiej sytuacji rozmowa z mieszkańcem i zmotywowanie go do przyjęcia konformistycznej postawy jest niezbędna, ale nie może ona przybierać formy kary. Brak jest bowiem podstaw prawnych do stosowania w domach pomocy społecznej środków dyscyplinujących. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1352 ze zm.) nie zawiera upoważnień do ukształtowania w regulaminach organizacyjnych lub innych dokumentach domów pomocy społecznej systemu środków dyscyplinujących, zaś tego typu regulacje należą do materii ustawowej. Wskazać w tym miejscu należy, że dyrektor dps nie jest pozbawiony możliwości reagowania w przypadku m.in. uporczywego i rażącego naruszenia przez pensjonariusza obowiązujących norm współżycia społecznego. Mieszkańców dps obowiązują te same, regulowane odpowiednimi przepisami prawa krajowego, zasady funkcjonowania w społeczeństwie, jakie odnoszą się do osób mieszkających we własnych domach. Dyrektor dps może zatem zainicjować działania przewidziane w prawie krajowym np. powiadomić Policję, która podejmie interwencję czy skontaktować się z Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i rozpocząć wspólne działania terapeutyczne, jeżeli u podstaw negatywnego zachowania pensjonariusza domu leży, na przykład, nadużywanie alkoholu z towarzyszącym mu agresywnym zachowaniem wobec osób lub mienia dps.

W § 7 Regulaminu znajduje się także zapis mówiący o obciążeniu mieszkańca kosztami dodatkowego prania, sprzątnięcia, malowania, naprawy lub odkupienia mebli lub sprzętu, które zostały celowo zniszczone. Przedstawiciele KMP nie negują tego typu działań podejmowanych wobec mieszkańców. Zapis ten nie powinien jednak przyjmować formy kary za rażące naruszenie Regulaminu, lecz stanowić naprawienie wyrządzonej szkody.

5.2. Opieka medyczna

Zdaniem eksperta KMP, bardzo wysoko oceniającego poziom wykształcenia personelu medycznego oraz wyposażenie działu medycznego placówki, w celu usprawnienia ich pracy zasadnym jest podjęcie następujących działań:

- w księdze raportów pielęgniarskich zaleca się - oprócz nazwiska opisywanego mieszkańca - również wpisywać jego imię;

- przy wpisie - po zmierzeniu ciśnienia tętniczego - zapisywać jego wartość, a nie tylko wpis ogólny „ciśnienie prawidłowe”.

5.3. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Co do zasady mieszkańcy Domu bez ograniczeń mogą poruszać się po pomieszczeniach, w których przebywają. Samodzielne wyjścia poza obszar placówki możliwe są w przypadku osób, których stan zdrowia na to pozwala.

W jednym przypadku przedstawiciele KMP wyrazili swoją wątpliwość. W dokumentacji osobowej p. (*dane osobowe usunięto*) znajdowało się oświadczenie jej córki (z dnia 31.07.2014 r.), która nie wyrażała zgody na wychodzenie matki poza teren Domu. Należy zaznaczyć, że mieszkanka nie była wówczas osobą ubezwłasnowolnioną. Ubezwłasnowolnienie nastąpiło dopiero w 27.06.2016 r., zaś opinia lekarska dotycząca stanu zdrowia niepozwalającego na opuszczenie placówki została wydana 4.03.2015 r. Do czasu jej wydania p. (*dane osobowe usunięto*) nie opuszczała DPS wyłącznie na podstawie prośby córki. Przedstawiciele KMP, rozumiejąc troskę personelu o los mieszkańców Domu podkreślają, że prośba najbliższej rodziny nie stanowi podstawy do ograniczenia wolności osobistej mieszkańca. W ocenie przedstawicieli KMP, mieszkańcy powinni mieć możliwość samodecydowania o wyjściach poza teren DPS. Jediną obiektywną przeszkodę do korzystania z takich wyjść może stanowić ich zły stan psycho-fizyczny, określony przez lekarza.

5.4. Warunki bytowe

Ogólne warunki panujące w placówce należy ocenić jako dobre. Wątpliwości przedstawicieli KMP budzi jednak wykorzystywanie niektórych pomieszczeń jako wielofunkcyjnych. Przykładowo jedno pomieszczenie pełni rolę świetlicy, jadalni oraz miejsca kultu religijnego (I piętro). Z kolei na II piętrze pokój dziennego pobytu pełnił również funkcję kuchenki pomocniczej. W dniu wizytacji w pomieszczeniu tym znajdowały się również rozstawione leki dla mieszkańców. Dyrektor placówki wyjaśnił, że sytuacja taka wynika z braku wystarczającej liczby pomieszczeń w budynku. Podkreślił ponadto, że pomieszczenia wielofunkcyjne nie są wykorzystywane jednocześnie.

Niezależnie od powyższego, przedstawiciele KMP podkreślają, że rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w *sprawie domów pomocy społecznej* (Dz. U. poz. 964) w § 6 ust. 1 pkt 2 wskazuje, iż dom uznaje się za spełniający

wymogi jeżeli znajdują się w nim pomieszczenia w nim wymienione (pokoje dziennego pobytu, jadalnia, gabinet medycznej pomocy doraźnej, pomieszczenia do terapii i rehabilitacji, kuchenka pomocnicza, pomieszczenie pomocnicze do prania i suszenia, palarnia, jeżeli wśród mieszkańców domu są osoby palące, pokój gościnny, miejsce kultu religijnego zgodne z wyznaniem mieszkańca domu, jeżeli nie ma on możliwości uczestniczenia w nabożeństwach poza domem, inne pomieszczenia techniczne służące zaspokajaniu potrzeb sanitarnych mieszkańców domu). Oddzielne rozróżnienie tych pomieszczeń w rozporządzeniu nie jest przypadkowe, bowiem wskazuje, że powinny one funkcjonować niezależnie. W ocenie przedstawicieli KMP w 3-piętrowym budynku, w którym przebywa 98 osób rozmieszczonych na kilku poziomach takie pomieszczenia wielofunkcyjne mogą okazać się niewystarczające.

6. Zalecenia

Na podstawie art. 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają dyrektorowi Domu:

1. usunięcie zapisów Regulaminu, które wprowadzają środki dyscyplinarne;
2. uzależnienie wyjść na zewnątrz placówki wyłącznie od stanu psycho-fizycznego mieszkańców, nie zaś od decyzji opiekuna prawnego lub rodziny mieszkańca;
3. zorganizowanie w miarę możliwości pomieszczeń wymienionych w § 6 ust. 1 pkt rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w sprawie domów pomocy społecznej (Dz. U. poz. 964);
4. wpisywanie w księdze raportów pielęgniarских - oprócz nazwiska opisywanego mieszkańca - również jego imię;
5. zapisywanie w dokumentacji medycznej/pielęgniarskiej dokładnej wartości ciśnienia tętniczego u badanego mieszkańca.